

Ženski pokreti u svetu, Austougarskoj, Srbiji,
Jugoslaviji i SFRJ

- istorijski kontekst razvoja ženskog pokreta u vreme kada su živele i radile Draga D.
Julka Đ.H. i G. Olujić -

Ženski pokreti u svetu, Srbiji u 18. i 19. veku

- Od samog početka pokreti za emancipaciju žena uglavnom su bili produkt nekih većih revolucionarnih pokreta (1789, 1848, 1871, 1917 ...)
- Učestvovanje žena u revolucionarnim previranjima bila je sve učestalija pojava (u Pariskoj komuni, socijalnim i nacionalnim pokretima u srednjoj Evropi, ruskoj revoluciji, ekonomskoj krizi i štrajkovima između dva rata)

Žene na barikadama ...

- Devetnaestovekovni „prikaz“ (slike, ilustracije, priče) „žena na barikadama“ koje drže zastave, neguju ranjenike čak nose i puške bila je standardna ilustracija svih revolucionarnih događanja ... u 20. veku su sve ređe iako je učešće žena u ratovima i revolucijama sigurno bilo masovnije.

Prag, ilustracija barikada tokom revolucije 1848.

- Simbolično „sloboda“ (kao i „pravda“, „jednakost“ pa i „država (u smislu domovina, otadžbina)“ predstavljane su i u umetnosti, mitovima ženskim personifikacijama.

Delakroa: „Sloboda predvodi narod“, 1830

- Mobilizacija urbanog stanovništva u revolucionarnim previranjima podrazumevala je „ulične“ borbe u kojima su žene, pa i deca imali aktivnu ulogu – izrada barikada, evakuacija i zbrinjavanje i evakuacija ranjenika, spremanje hrane ...
- Tipizirane uloge heroína iz tog perioda – „tip majke koja aktivno sa oružjem učestvuje u odbrani doma i na barikadama“, „tip mlade devojke na barikadama koja je personifikuje „slobodu“, „tip nevine žrtve ratnih događanja“
- Primeri: „ženska barikada“ u tokom Pariske komune, hapšenje 600 žena u Frankfurtu 1848 za šverc i prenošenje oružja i materijala za barikade.
- Dvadeseti vek počinje „ženskim barikadama“ u 1917. u Petrogradu i Drezdenu 1919., 1937. u borbama na ulicama Barselone.

Istočna Evropa + Srbija

- Revolucija 1848. imala je dimenziju i liberalizacije ljudskih prava
- „Filantropski feminizam“, humanitarni rad, klubovi – stvaranje uslova za političko delovanje, okupljanje ... Usmeravanje delovanja na zahteve za obrazovanje i finansijsku samostalnost, prava na rad.
- **Luise Otto**, nemačka sufražetkinja, spisateljica, novinarka, prve „političke ženske novine“ 1855. u Nemačkoj. Zastupanje prava na rad i ekonomsku samostalnost. Rezultat, specijalni zakon koji „zabranjuje da žene budu urednici novina i drugih publikacija“ (Lex Otto)
- Da li je Draga mogla biti upoznata sa radom Luise Otto?
- Esej „Potčinjenost žena Džona Stjuarta Mila“, čuvenog britanskog političkog teoretičara, preveden je na srpski samo dve godine pošto je objavljen u Engleskoj 1869. – pregovor Svetozar Marković

Borbe za pravo glasa ... Politička emancipacija

- Revolucije koje su iznedrile demokratske procese, republike, glasanje, političke stranke, izbore ... Pravo glasa je tokom 19. veka bilo i za plebs muškog pola relativno „novina“. Praksa „demokratskih izbora“ u različitim državama različita, pravo glasa nije bilo „opšte“ u većini evropskih zemalja.
- Ono što mi danas prepoznajemo kao „demokratski proces“ i izbore je konstrukt uglavnom 20 veka.
- Pravo glasa za žene je u većini evropskih zemalja bilo posledica ulične borbe, demonstracija, borbe sa manje ili više patrijarhalnim nasleđem – problem dualnosti
- Sufražetkinje – radikalni pristup borbi za prava, veoma „savremene tehnike“ uličnih demonstracija
- Partije, politički pokreti i danas diktiraju odnos društva prema ljudskim pravima.

Feminizam u Srbiji

- Kraj Prvog svetskog rata 1918. godine doveo je do sloma moćnih država i promena na karti sveta, ali jedna druga borba - za osnovna prava žena - u mnogim zemljama bila je daleko od dobijene.
- U novoosnovanoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca žene nisu imale pravo glasa, zarađivale su manje od muškaraca, o sopstvenom telu nisu samostalno odlučivale, a pojedina zanimanja i škole su im bili nedostupni.
- Važan trenutak u borbi žena bilo je osnivanje Feminističke alijanse, na kongresu u Ljubljani 22. i 23. septembra 1923. godine.
- Punim nazivom Alijansa feminističkih društava u državi SHS, osnovale su je Splošno žensko društvo iz Ljubljane, Udruženje Jugoslovenskih žena iz Zagreba i inicijator kongresa - Ženski pokret iz Beograda i Sarajeva.

Šta je prethodilo kongresu u Ljubljani?

- Jedno od ključnih pitanja bilo je **pravo glasa žena**. Prva faza borbe za ovo pravo u novonastaloj državi trajala je do donošenja Vidovdanskog ustava 1921. godine.
- Tadašnja krovna ženska organizacija - Narodni ženski savez Srba, Hrvata i Slovenaca, podržavala je ovaj zahtev rezolucijom usvojenom na osnivačkom kongresu 1919.
- **Borba se vodila putem peticija i protestnih okupljanja i mitinga, ali i perom i traženjem saveznika među tadašnjim političkim partijama**
- Savez je početkom 1920-ih okupljao oko dvesta ženskih udruženja sa oko 50.000 članica, koje su težile ka razvijanju humanog, etičkog, kulturnog, feminističko - socijalnog i nacionalnog rada.
- **Međutim, po donošenju Ustava 1921. godine Savez iz programa „briše zahtev za biračkim pravom“.**

... šta je bilo dalje

- A onda je došao **kongres Međunarodne ženske alijanse za pravo glasa** (International Woman Suffrage Alliance - IWSA) u Rimu, **maja 1923. godine**, kojem je prisustvovala i jugoslovenska delegacija.
- Tada se razmatralo ujedinjenje IWSA sa Međunarodnim savezom žena (International Council of Women, ICW), čiji je član bio Narodni ženski savez.
- **Međunarodni savez žena se bavio društvenim pitanjima i objedinjavao različita ženska društva, dok su članice Međunarodne alijanse za pravo glasa žena bile feministička udruženja, a glavni cilj im je bilo političko pravo žene.**
- Naposljetku, predlog o ujedinjenju bio je odbačen, te su dve međunarodne organizacije „sa različitim delokrugom rada" nastavile da postoje zasebno.
- **Sličan primer su sledile i feministkinje u Srbiji, koje su nekoliko meseci potom osnovale organizaciju „čiji je prvi zadatak bilo osvajanje prava glasa za žene".**

Kongres u Ljubljani kao druga faza

- **Kongres u Ljubljani u septembru 1923.** je označio početak druge faze u borbi za žensko pravo glasa u Kraljevini SHS, tvrdi Stefanović.
- Začetnik ideje bio je **Ženski pokret, osnovan 1919. godine pod imenom Društvo za prosvjećivanje žene i zaštitu njenih prava, prvo u Beogradu, a potom i u Sarajevu.**
- Na kongresu su aktivistkinje koje se nisu odrekle zahteva za političkim pravima osnovale **Feminističku alijansu.**

Građanski zakonik

- Dodaje da je osnivanje Feminističke alijanse značilo „**raskid sa iluzijama da će zahtev za žensko pravo glasa naići na odobravanje i podršku od strane političkih partija i svih ženskih organizacija**“ i da je dovoljno „**dati se čuti, opaziti i izložiti zahteve**“.
- Feministička alijansa je, pored prava glasa za žene, zahtevala da se prizna **ekonomska nezavisnost udatih žena**, zatim jednako roditeljsko staranje nad decom, izmena naslednog prava i uvođenje opšteg osiguranje za majke.
- Takođe su tražile bolju zaštitu radnog prava žene, uvođenje inspektorke rada, slobodno napredovanje u profesiji i slobodan pristup u političkom životu.
- Žene su tražile ukidanje ograničenja propisanih Građanskim zakonikom.
- Kraljevina nije imala jedinstven Građanski zakonik, **ali je srpski žene izjednačavao sa „maloletnicima, mentalno poremećenim i sumanutim licima, raspikućama i propalicama**.

Krivični zakonik kraljevine Srbije

- **Poboljšanje u tom periodu doneo je Krivični zakonik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca iz 1929, koji je uspostavio formalno-pravnu jednakost među polovima.**
- Žene su tada prvi put dobile krivičnopravnu zaštitu nezavisno od interesa muža, što je došlo do izražaja u odredbama o „seksualnim deliktima“.
- Ali ove promene zakona nisu automatski obezbeđivale stvarno poboljšanje krivičnopravne zaštite žena, pošto su ranija zakonska rešenja i na njima bazirana shvatanja sudija i dalje u velikoj meri oblikovala sudsku praksu."
- **Alijansa je prestala da postoji uoči Drugog svetskog rata, kada je vlada Cvetković-Maček zabranila rad pojedinih ženskih organizacija, pa je tako pravo glasa žena ostao neostvareni cilj.**
- **Između dva svetska rata postojala je Ženska stranka koja je se zalagala za prava žena i za usvajanje prava glasa za žene.**
- **1929. godine kralj Aleksandar Karađorđević zavodi diktaturu i zabranjuje rad političkim partijama, među kojima je i Ženska stranka.**
- Tek po završetku rata, nakon decenija borbe, žene su se 11. avgusta 1945. godine izborile za pravo glasa u Jugoslaviji.

SFRJ period .... i konačno ..

- Došlo je do ogromnih promena u obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti,
- Antifašistički front žena bio je društveno-politička organizacija žena Jugoslavije tokom Drugog svetskog rata, osnovan 1942. godine u Bosanskom Petrovcu.
- Kao zasebna organizacija prestao je da postoji 1953. godine.
- U socijalističkoj Jugoslaviji, stupanjem na snagu Ustava iz 1946, porodičnog prava iz 1946/47. i Zakona o nasleđivanju iz 1955. godine žene u političkom i pravnom pogledu bile izjednačene sa muškarcima.

- U prvom Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) 1946. godine, žene su i formalno **dobile pravo glasa**.
- **U 24. članu se navodi da svi građani, bez razlike pola, narodnosti, rase, vjeroispovijesti, stupnja obrazovanosti i mjesta stanovanja, koji su navršili 18 godina starosti, imaju pravo da biraju i da budu birani u sve organe državne vlasti.**
-
- Ipak, žene Jugoslavije, uključujući, dakle, i žene BiH, imale su pravo glasa i prije Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 1946. godine. **Naime, u dokumentu pod naslovom Zadaci i ustrojstvo narodnooslobodilačkih odbora ženama je potvrđeno aktivno i pasivno biračko pravo koje su one koristile već 1941. godine u izborima za narodne odbore.**

- Žene su se u socijalizmu izborile i dobile prostor da unutar nove ideologije aktivno učestvuju u stvaranju novog odnosa među spolovima, da uspostavljaju ravnopravnost, a AFŽ je organizovao mehanizme koji su mogli da uključe većinu žena.
- Osim prava glasa, žene su u socijalizmu dobile još nekoliko važnih zakonskih mogućnosti.
Kroz zakon o braku (1946) izjednačen je položaj žena i muškaraca u braku, **zakonima iz oblasti porodičnog prava iz 1947**, izjednačena su prava bračne i vanbračne djece, **zakonom o socijalnom osiguranju** uvedeno je i osiguranje za sve rizike, što je obuhvaćalo i plaćeno porodiljsko odsustvo i ostvarivanje prava na penziju pod istim uslovima i za žene i za muškarce, iako su žene ranije odlazile u penziju.
- **Pravo na abortus je omogućeno zakonom iz 1951**, a Ustavom iz 1974. ženi se garantuje puno pravo na slobodno rađanje, a od 1977. dozvoljen je abortus bez ikakvih ograničenja do deset nedelja starosti ploda. U tadašnje jugoslovensko zakonodavstvo ugrađene su sve međunarodne konvencije koje se odnose na položaj žene.
- **SFRJ je 1979. godine potpisala Deklaraciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), usvojenu na Generalnoj skupštini UN-a**, koja je stupila na snagu 1981. godine i koja se automatski prenijela i na Republiku Bosnu i Hercegovinu nakon raspada Jugoslavije.

- Posle oslobođenja zemlje opismenjavanje žena u Vojvodini bio je najvažniji zadatak svih organizacija u sistemu AFŽ-a Vojvodine.
- Akcija je vođena ipreko osnovnih organizacija AFŽ-a, na osnovu registovanog broja nepismenih zasvako mesto, grad i srez i imala je takmičarski karakter. Posebno su bili cenjeni napori učiteljica koje su se istakle na tom planu.
- Socijalistička Jugoslavija je bila prostor velikih regionalnih razlika u pogledu kulturnog i obrazovnog nivoa stanovnika.
- **Prema statističkim podacima NR Srbija je 1948. imala 6.528.000 stanovnika od toga 3.357.000 (51,42%) žena među kojima je bilo 37% nepismenih.**
- **Od tog broja najviše nepismenih žena je bilo na Kosovu i Metohiji (78,4%) a najmanje u Vojvodini (15,5%)**

- Uključivanje žena u privredu i seljačke radne zadruge je bio dugoročan zadatak svih organizacija AFŽ-a. Članice organizacije su bile angažovane na planu edukacije žena kako bi se one lakše uključile u privredna preduzeća i seljačke radne zadruge i organizovanje dečjih obdaništa, jaslica da bi majke mogle mirno da rade.
- Dr Bosiljka Milošević, ugledna lekarka, profesorka Beogradskog univerziteta i članica Centralnog odbora AFŽ-a Jugoslavije, analizirala je radnu sposobnost žena u novim okolnostima. **Konstatovala je da se zaposlene žene brže zamaraju od muškaraca zbog dodatne opterećenosti radom u domaćinstvu i podizanjem dece. Dok muškarac može da se odmori posle napornog rada u fabrici, ustanovi... žena započinje još jedan radni dan kod kuće, gde se troši njena psihička i fizička snaga i gde nema neradnih dana.**
- **Odmah posle završetka II svetskog rata započeto je sa osnivanjem dečjih ustanova.** Cilj je bio da se obezbede kontrolisani uslovi za razvoj i vaspitanje dece. Velike, čiste i svetle prostorije u koje su deca smeštana bile su uglavnom dobro opremljene. **U Vojvodini su do maja 1946. ustanovljeni patronati nad: 32 dečja doma, 10 srednjoškolskih internata, 3 šegrtska i učenička doma, 24 obdaništa, 4 prihvatilišta i 54 porodilišta.**

- Okružni odbor AFŽ-a Sreza novosadskog (bez Novog Sada) bio je zadužen za niz socijalnih ustanova - patronata. Tako se konstatuje da su **najbolji patronati bili u Titelu i Bečeju**, s tim što AFŽ Titela davao pomoć u besplatnom radu i namirnicama, a AFŽ Bečej u novcu.
- U srezu su radila dva obdaništa u Bečeju i Bačkom Petrovom Selu. AFŽ je u potpunosti izdržavao obdanište u Bačkom Petrovom Selu. Pored toga delom su vodile brigu o: domu za stare, šest internata, devet porodilišta, dva savetovališta za majke i decu.
- Za potrebe pobrojanih institucija „hrane 40 svinja“ (Zapisnik F. 338, maj 1946).